

**ОСВІТНІ УСПІХИ УКРАЇНИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ PISA-2018:
ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ**

Віктор СІТКАР

**Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,**

sitkarv@gmail.com

Наталія СІТКАР

**Тернопільський заклад загальної середньої освіти
№ 13 імені Андрія Юркевича
Тернопільської міської ради Тернопільської області,**

natalia.sitkar@gmail.com

Степан СІТКАР

**Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,**

sitkars@gmail.com

Нещодавно в США провели дослідження, яке встановило, що математику однаково сприймають дівчата та хлопці. Дослідники вдалися навіть до сканування мозку. Виявилось, що попередні припущення про те, що хлопці краще сприймають математику є лише міфом, про це повідомляє «Science Alert» [1]. Вчені зробили висновки базуючись, на експерименті. Понад сотня дітей віком від 3 до 10 років дивилися відео на математичні теми, а вчені вивчили результати сканування їхнього мозку під час цього заняття. Різниця, яка б вказувала на перевагу хлопчиків не виявили. Як розповіла нейробіологиня Джессіка Кантлон з університету Карнегі-Меллона «Ми бачимо, що дитячий мозок функціонує однаково незалежно від статі, тому, сподіваюся, зможемо змінити очікування від того, чого діти можуть досягти в математиці» [1].

Жодної різниці в результатах звичайних математичних тестів теж не було виявлено. Дослідники припустили, що міф досі побутує через гендерні стереотипи, які панують в суспільстві [1].

Зазначене вище і спонукало нас здійснити аналіз цього феномену. Зокрема чи існують гендерні відмінності та яка різниця між результатами тестів з математики між дівчатами та хлопцями в Україні? Як зазначає Р. Струтинський, у 2018 р. хлопці, у порівнянні з дівчатами, отримали на 9,0 % вищі бали під час зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) з математики, натомість дівчата були більш успішними у тестуванні з української мови [1].

У цьому контексті на увагу заслуговують результати PISA-2018, в якому Україна брала участь вперше. PISA (Programme for International Student Assessment – Програма міжнародної оцінки учнів) – міжнародне дослідження, що бере свій початок з 1997 р. і координується Організацією економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) [9]. PISA оцінює можливості дитини як в школі, так і за її межами – допомагає зрозуміти фактори, які зумовлюють відмінності в читанні, математиці та природничо-науковій грамотності учнів як в межах країни, так і в порівнянні з іншими країнами.

Дослідження проводять в рамках освітніх програм ОЕСР один раз на 3 роки (з 2000 р). Його мета – це оцінка освітніх систем різних країн на підставі тестування 15-річних учнів/студентів. В Україні, на відміну від інших країн, до участі в дослідженні PISA було залучено підлітків, які народились у 2002 р. (в 2018 р. їм виповнилось від 15 до 16 років і 6 місяців), тому в цей час вони могли бути як учнями закладів середньої освіти, так і студентами закладів вищої освіти I–II рівня акредитації або учнями/студентами закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Зауважимо, що результатом дослідження не є узагальнений рейтинг, адже бали за кожну предметну галузь для країн-учасниць – це середнє значення балів всіх учнів/студентів відповідної країни [9].

Національний представник України в Керівній Раді PISA – С. Раков зауважує, що «результати PISA є своєрідним унікальним дороговказом на шляху вивчення ефективних освітніх практик, досвід яких можна було б успішно адаптувати до вітчизняних реалій і ефективно використати для підвищення якості національної освіти» [3, с. 7].

У матеріалах дослідження PISA на національному рівні послідовно дотримано принцип гендерного збалансованого подання. Ідеться про те, що в усіх можливих позиціях, наприклад, в анкетах PISA, використовувалися формулювання на зразок «учень/учениця», «студент/студентка» та інші. Однак, у національному звіті за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 для спрощення викладу матеріалу в основному використовують номінації «учні/студенти» та «підлітки» [3, с. 9].

Аналіз розподілу 15-річних підлітків за статтю у вибірці PISA-2018 в Україні виявив, що частки дівчат і хлопців у популяції 15-річних зазвичай приблизно рівні. У вибірці відсоток студентів, які взяли участь в оцінюванні PISA-2018 від України такий: дівчат – 47,8 % хлопців – 52,6 % [3, с. 40].

Розглядаючи гендерний розрив у навчальних досягненнях, виявлено, що у галузі читання в Україні, як і в усіх інших країнах, що взяли участь у PISA-2018, середня успішність хлопців є нижчою (450,1 бала), ніж дівчат (483,6 бала). При цьому розрив між досягненнями хлопців і дівчат в Україні більший (33,5 бала), ніж у середньому по країнах ОЕСР (30,1 бала) та в референтних країнах (крім Грузії та Молдови, де різниця балів становить 38 і 40 балів відповідно). Такий розрив співставний із більш ніж одним додатковим роком навчання [3, с. 60].

На противагу читанню, у галузі математики хлопці обігнали дівчат на 4,8 бала в середньому по країнах ОЕСР й на 7 балів в Україні (але різниця у середніх балах не є статистично істотною). Схожий гендерний розрив спостерігається в Білорусі та Естонії [3, с. 60].

Різниця в успішності з природничо-наукових дисциплін між дівчатами та хлопцями в Україні майже не спостерігається (1,7 бала на користь хлопців), як і в середньому по ОЕСР (2,8 бала на користь дівчат). Схожа ситуація характерна для Естонії, Польщі, Білорусі, Угорщини та Словаччини. Дещо більша різниця (на користь дівчат) у досягненнях учнів/студентів у галузі природничо-наукових дисциплін спостерігається в Молдові та Грузії [3, с. 60].

Дані, представлені вище, переконують у тому, що в Україні відносна успішність хлопців порівняно з успішністю дівчат має таку ж тенденцію, що й у середньому по країнах ОЕСР та в більшості референтних країн. Гендерний розрив в Україні подібний до розриву в результатах хлопців і дівчат із Польщі й Угорщини [3, с. 62].

На сьогодні в Україні чинні кілька документів, що регулюють питання гендерної рівності у сфері освіти. Основними з них є Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» [7] та Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року [8]. Обидва документи спрямовані на вдосконалення механізму забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у різних сферах суспільного життя, зокрема й у сфері освіти. Одним із напрямів роботи, необхідних для встановлення гендерної рівності в освіті, визначено «створення умов для здобуття дівчатами перспективного фаху (STEM-освіти, професійно-технічних спеціальностей), зокрема шляхом проведення інформаційно-просвітницьких заходів, заохочення та забезпечення умов для рівного доступу дівчат до STEM-освіти та професійно-технічних спеціальностей за професіями загальнодержавного значення». Безумовно, така мета безпосередньо пов'язана зі шкільною освітою та профорієнтацією дівчат, важливістю їх зацікавлення точними науками під час шкільного навчання чи під час позаурочних занять [3, с. 63].

З огляду на те, що дані PISA-2018 підтверджують, що хлопцям в Україні легше опанувати математику та природничо-наукові дисципліни, ніж дівчатам, нормативно окреслені напрями загальнодержавної політики видаються виправданими. Водночас результати PISA вказують на існування іншого аспекту нерівності в освіті, що проявляється, зокрема, у гірших результатах хлопців із читання. Варто зазначити, що подібні результати були отримані також під час загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти», що у 2018 р. було проведене Українським центром оцінювання якості освіти [2]. За підсумками дослідження, було з'ясовано, що вже на рівні початкової школи починає формуватися розрив між дівчатками та хлопчиками в рівнях сформованості читацької компетентності: хлопчики-четвертокласники мають суттєво нижчі результати із читання, ніж їхні однолітки-дівчатка. Таким чином, означена проблема, посилена даними загальнодержавного моніторингу і дослідженнями PISA, а тому, безумовно, потребує подальших пошуків шляхів і методів її вирішення.

В Україні у читанні хлопці відстають від дівчат на один рік навчання (різниця становить 34 бали), але випереджають їх на 7 балів із математики, хоча й неістотно. Із природничо-наукових дисциплін різниці в успішності між хлопцями і дівчатами майже немає [3, с. 91].

Задля наочного висвітлення проблеми, що досліджуємо, наведемо приклади того як 15-річні підлітки читають в інших країнах [4, с. 110]. 37,0 % учасників тестування в країнах ОЕСР повідомили, що вони не читають для власного задоволення (2009 р.). Виявилось, що більше половини опитаних 15-річних

учнів/студентів Австрії й Ліхтенштейну (партнерська країна ОЕСР) читають не заради задоволення. Натомість в Албанії, Казахстані, Таїланді й Шанхаї (Китай) більше 90,0 % учнів/студентів стверджують, що вони читають саме для задоволення [5]. В усіх країнах, окрім Кореї, дівчата читають більше, ніж хлопці. У середньому по країнах ОЕСР дівчат, які читають для власного задоволення, на 20,0 % більше, ніж хлопців. У Канаді, Чехії, Естонії, Фінляндії, Німеччині, Італії, Нідерландах, Польщі, Португалії, Словенії й у партнерських країнах ОЕСР – Латвії, Литві й Уругваї різниця у результатах із читання між дівчатами й хлопцями становить 25,0 % або більше [3; 5].

В Україні для задоволення теж частіше читають дівчата, вони більше вправні в читанні і мають менше труднощів у процесі читання [3, с. 116].

Разом з тим спробуємо проаналізувати чи різні прагнення в українських дівчат і хлопців. Отже, за результатами дослідження, в Україні хлопці частіше, ніж дівчата, сподіваються закінчити заклад вищої освіти [3, с. 147]. Такої розбіжності в співвідношенні дівчат і хлопців, які повідомили, що сподіваються здобути вищу освіту (понад 14 відсоткових балів на користь хлопців), не спостерігається в жодній із-поміж референтних країн. У них більше дівчат, ніж хлопців, сподівається здобути вищу освіту. В Україні ж більшість дівчат із низьким соціально-економічним статусом прагнуть вступити до університету, а серед хлопців, навпаки, частіше сподіваються здобути вищу освіту ті, які мають високий індекс соціально-економічного статусу. Різниця між прагненнями дівчат і хлопців також може стосуватися й галузей освіти: в Україні дівчата частіше обирають філологічні та економічні спеціальності, а хлопці інженерні та природничо-наукові дисципліни. У середньому по країнах ОЕСР освіту за інженерними спеціальностями здобуло втричі більше чоловіків ніж жінок [6].

В Україні 82,0 % учнів/студентів, незалежно від статі, задоволені життям і 89,0 % часто (частіше дівчата) відчують позитивні емоції, що більше ніж у показнику серед країн ОЕСР. Приблизно 80,0 % учнів/студентів (частіше дівчата) вважають, що навчання у закладі освіти важливо і воно допоможе отримати роботу і поступити до закладу вищої освіти [3, с. 152].

На закінчення зазначимо, що 25,8 % українських учнів/студентів повідомили, що стикалися прямо чи опосередковано з проявами булінгу у своєму закладі освіти. Хлопці стикаються з випадками цькування приблизно у два рази частіше, ніж дівчата [3, с. 244].

Проведений аналіз свідчить про те, що дослідження PISA в цілому та, зокрема, гендерний аналіз освітніх успіхів дівчат і хлопців у країнах, що брали участь у ньому, є цікавим і важливим для національної, європейської та міжнародної освітньої політики. Ці дані мають враховувати українські менеджери та інші фахівці з освіти і науки при формуванні стратегії впровадження гендерної освіти в умовах євроінтеграції. Відповідно до започаткованої у 2016 р. реформи «Нова українська школа», вітчизняна освіта змінює свою парадигму зі знанневої на компетентнісну, тобто переорієнтовується на формування у здобувачів освіти ключових компетентностей для життя, адже «сучасний світ складний. Дитині недостатньо дати лише знання. Ще важливо навчити користуватися ними. Знання

та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці» [4].

Наступне дослідження PISA має відбутись у 2021 р. Учасниками нового циклу стануть 88 країн, а організатори обіцяють розширити список вимірюваних компетенцій, додавши до нього творче мислення (основний напрям – це математична грамотність та критичне мислення). Які результати Україна покаже тоді, залежить від правильного аналізу Міністерством освіти і науки України та іншими державними структурами допущених помилок.

Література

1. Дівчата та хлопці однаково здібні до математики: дослідження. *24 ОСВІТА*: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/Gd8vr8O> (дата звернення: 10.04.2020).
2. Звіт про результати першого циклу загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти». *Українських центр оцінювання якості освіти* : веб-сайт. URL: <https://testportal.gov.ua/zvity-dani-2/> (дата звернення: 10.04.2020).
3. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / М. Мазорчук та ін. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / за заг. ред. М. Грищенко. Київ, 2018. 34 с. URL: <https://cutt.ly/Bd7zkzP> (дата звернення: 25.03.2020).
5. OECD. PISA 2009 Results: Learning to Learn. Student Engagement, Strategies and Practices. 2010. Vol. III. 270 p. URL: <https://cutt.ly/gd7zcuJ> (date request: 10.04.2020).
6. Education at a Glance 2016. OECD Indicators. Paris, 2016. 510 p. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2016-en> (date request: 10.04.2020).
7. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08 вер. 2005 р. № 2866-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2866-15> (дата звернення 25.02.2020).
8. Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 квіт. 2018 р. № 273. URL: <https://cutt.ly/GffWNXn> (дата звернення 10.03.2020).
9. Шостак И. Проблемы с математикой и низкий уровень базовой грамотности. Что тесты PISA говорят об украинском образовании. *112. UA* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/8ffWNrp> (дата звернення: 05.04.2020).

РОЛЬ ГЕНДЕРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У НАЦІОНАЛЬНИХ СИСТЕМАХ МОНІТОРИНГУ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Марфа СКОРИК

**БО БТ «Київський інститут гендерних досліджень»,
marfa.skoryk@gmail.com**

Хоча національні системи моніторингу, в частині гендерної дискримінації й дискримінації за статтю, все ще знаходяться у стадії становлення, ми накопичили певні результати, якими можна поділитися. Ці результати ґрунтуються у першу чергу на досвіді українських жіночих моніторингових організацій і мереж. Так, високо оцінюючи зусилля держави з підготовки національних звітів та оглядів з